

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 58 ՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

Հարաթ 6 Ապրիլի

1891

Հարաթ 6 Ապրիլի

ՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 58

Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով:

Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով:

Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով: Կարգադրությունները տպագրվում են լատինական տառերով:

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՄ

«Նոր-Դար»-ի համար Հարկաւոր են ցրիչները: Հարկաւոր է, որ ցրիչն առողջ լինի և հարկէն կարգաւորել իմանայ:

ԻՌԱՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին որդիդ.—Ներսիսեան զրաւանոցի հոգաբարձութիւնը:
Հեռագիր իրենիւր: Քրոնիկոս.—Լուսինը, Պոլսից-Թիֆլիս:
Քաղաքական.—Բաղադրական լուսինը:
Խառն լուսինը: Բանասիրական.—Խաղաղարը:
Տեղեկատու: Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 5 ապրիլի, 1891.

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԳՊՐԱՆՈՅԻ ՀՈԳԱՐԱՐԱԹԻՒՆԸ

«Նոր-Դար»-ի մէջ լոյս տեսած լայնարարութիւններից հետաքրքիր ընթերցողը գիտէ, որ կիրակի, ապրիլի 7-ին, Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիներում կատարուելու են պատգամաւորների ընտրութիւններ, որոնք պարտաւոր են այնուհետեւ ընտրելու Ներսիսեան զրաւանոցի համար հոգաբարձութիւնը: Թիֆլիսի հայ համայնքն ուրեմն կոչուած է իւր հոգեւոր, իւր տեսական միակ, զարանոցի համար ընտրելու իւր կողմից ներկայացուցիչներ, որոնք այդպիսով իրաւունք են ստանում և պարտաւորուած են կառավարելու իշխելու հոգեւոր զարանոցը, պահպանելու և առաջ տանելու նրան ազգի և եկեղեցու օգտին:

Ներսիսեան զարանոցը Թիֆլիսի հայ համայնքին պատկանելով պատկանում է և ազգին: Դրան զարանոցի հոգաբարձութիւնն իրաւունք ունի պարծենալու և

Հարկաւոր տեղում պարծենում էլ է, որ ինքը ժողովրդի ներկայացուցիչ է, ժողովրդից ընտրուած է և նրա սահմանած իրաւունքների պաշտպան—սպասելի էր ուրեմն, որ զարանոցի, օրինակի համար, այժմեան հոգաբարձութիւնն իւր արածների, կատարած գործերի և պաշտօնավորութեան հաշիւ ու համար տար իրեն ընտրող համայնքին:

Այդ բանի վրայ մեր զանազան ազգային հոգաբարձութիւններն ընդհանրապէս և Ներսիսեան զրաւանոցի հոգաբարձութիւնը մասնաւորապէս ամենեւին չեն ել մտածել. դրանք ժողովրդի վրայ նայել են և նայում են իբրեւ մի ընտրող մեքենայի վրայ, որը կոչուած է դրանց ընտրելու. հենց որ ընտրութիւնը վերջացաւ, գլուխ եկաւ, «ազգի սիրոյն համար առանց ռոճիկի» ծառայող հոգաբարձութիւնը կտրուէ իւր կապը ընտրող մեքենայից, այսինքն ժողովրդից. նրան էլ չէ տեսնում, ինքը ինքնազուրկ տէր և իշխան է համարում զարանոցին և էլ ոչ ոքի չէ ճանաչում: Դրանք զարանոցի իշխան և տէր դարձող հոգաբարձութիւնը խնայել զարանոցը, նրա նպատակը, նրա գոյութիւնը և պահպանել նրան...այդ էլ չկայ, այդ էլ չենք տեսնում: Առանց մի որ և է անձնաւորութեան գէմ բան ունենալու, արդարութեան անունով կասնք, որ Ներսիսեան զարանոցի այժմեան հոգաբարձութիւնը իւր պարտքը չէ կատարել և մեղանշել է դէպի զարանոցի էական շահերը:

Հոգաբարձուն իւր պարտքը կատարած չի լինի միայն նրանով,

որ ինքը հոգաբարձու է կոչուում և աշխատում է երկար տարիներ կամ ընդ միշտ հոգաբարձու մնալ և հոգաբարձական նիւտերին յաճախել, որպէս զի կարելի լինի արձանագրել, որ այս ինչ մարդը ի միջի ալոց և այսքան տարի Ներսիսեան զարանոցի հոգաբարձու է եղած: Իւր պարտքը կատարած չի լինի և այն հոգաբարձուն, որ ուսումնարանի իսկական նպատակը մէկ կողմը թողած՝ այս կամ այն մարդուն լաւութիւն է անում ազգի հաշուով, այսինքն զարանոցում մի տեղ է տալիս նրան. ինչ կայ, թէ զարանոցը վնասուած է, իրեն խօսքի բարեկամ, շատ անգամ հլու բարեկամ աւելացաւ... Ներսիսեան զարանոցը իբրեւ հոգեւոր զարանոց ունի իւր կոչումը, իւր բարի և օգտուէտ նպատակը. եթէ այդ զարանոցի հոգաբարձուն իւր գործառնութեան մէջ մտնում է, որ դա հոգեւոր զարանոց է, եթէ նա այդ զարանոցի բարեկարգութեան և բարեաւճման համար չէ աշխատում, ասել է, որ նա իւր պարտաւորութիւնները չէ կատարում և վնասում է գործին:

Այն հանգամանքը, որ զարանոցի հաշիւներում ահա քանի տարի է, որ մի քանի հազար ընդունու կորուստ է յայտնուել և մինչև օրս գործը մնում է չը պարզուած, դա մեր կարծիքով պարտաճանաչութիւնների վերջինն է, թէպէտեւ դա էլ առանձին ուշադրութեան արժանի է և զարմանում ենք, որ ինչպէս զարանոցի հոգաբարձուներն իրենց գործառնութիւնը չեն լրացնում այդ կորուստը և զարանոցի փողերը

ծախսելով մարդիկ են վարձում, որ կրած փողերը գտնէ:

Կովկասի նախկին Փոխարքայ Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Սեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլաւիչի ի Տէր Հանգուցեալ ամուսին Մեծ Իշխանուհի Ս. Ս. Ս. Ֆեոդորովնային համար Թիֆլիսում բազմաթիւ հոգեհանգիստներ կատարուեցին: Այդ հոգեհանգիստները ոչ թէ իբրեւ այդպիսի դէպքերում ընդունուած լոկալ աշխատանքներ են, այլ արտայայտութիւն այն անկեղծ և շնորհակալութեան, որ ընդհանրապէս Կովկասը և մասնաւորապէս Թիֆլիսը չէին կարող չզգալ դէպի այդ իրենց մեծ կորուստը, որովհետեւ Կովկասի, մասնաւոր թիֆլիսի բնակիչները դեռ ևս չէին ընդունում երբեք չեն մոռանալ այն գուռ մայրական խնամքը, որ հանգուցեալ Իշխանուհին իւր Օգոստոսիան Ստոնուհի հետ տաճում էր ամենքին, առաւելապէս ներդաշնակներն և կարօտեալներին: Մեզ շատ հեռու կը տանէր, եթէ մենք մի առ մի թուէինք հանգուցեալ Իշխանուհու կատարած բոլոր բարեգործութիւնները. այսքան միայն կարող ենք ասել, որ Թիֆլիսի ուսուցիչ օրիորդական կրթութեան հաստատութիւններից և զանազան բարեկարգատեղի հիմնարկութիւններից շատերն իրենց գոյութեամբ և ներկայ ծաղկած դրութեամբ նրան են պարտական:

Ում սրտում զգացմունք կայ, նա չի կարող անկեղծ կերպով չցանկ առաքելի և բարեբար Կոնջ անակնկալ մահուան համար:

Կաշտանակիցներին, նրանց պակասութիւններն իրենց երկաթ տալով նա ուղարկ էր ջնջել, զէլ իւր չըջանից, չըջանողութիւնը և կեղծաւորութիւնը. նա ցանկանում էր, որ ճշմարտութիւնը թաղուէր. նա տեսնում էր, թէ ինչպէս իրենցից փախչող սպիտակ նման սողում էին իւր առջև, չըջողորմ, կեղծում, ստում, վերջապէս ամեն միջոց գործ դնում իրեն զրաւելու: Այդ ամենը չէր կարող մարել նա. այդպիսի բոլորութեամբ նա սարսափել էր դառնում:

Պարտնել, թողէր այդ ցած միջոցները. նրանք, որոնք այդպիսի ստոր միջոցներով ցանկանում են իմ բարեկամութիւնը վատարկելու, չարաչար սխալուում են. ևս քաջ գիտեմ, որ ձեռնարկ ամեն միջոցով և ուստ է ասում. ևս չեմ տեսնում այդ ստում քաղաքակրթութեան ձեւերին, ևս ասում եմ այդ ամենը, եղիւ կատարեալ մարդ, խոնկեղ միջոցներով իմանալով, նրա գործակիցները կըտանգար ստում մի առաջ և մի կեղծէր դա պատիւ չի կարող ընդ մեղ-մարդկանց, ամեն կեղծանքի իւր ծնած օրից զիմում է կատարելութեան, և նրանք համար մի չըջան կայ, ուր նրանք համար են այդ կէտին—կատարելութեան. կեղծանքների ընդարձակ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-Ի
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՄՈՍԿՈՒՍ, 4 ապրիլ. —Լերմոնտովի մահուան լիսնամեայ տարեգարձը տօնելու համար ռուսաց գրականութիւնը սիրողների ընկերութիւնը որոշել է ինքրամատոյց լինել, որ թողտուութիւն ստացուի Սեծ թատրոնում Կայսերական թատրոնների արտիստների մասնակցութեամբ գրականական երաժշտական երեկոյի մարքելու, այն նպատակով, որ մուտքը գործադրուի «Лермонтовский Собрание» «Հրատարակելու, Լերմոնտովին վերաբերեալ Հրատարակութիւնների և Մոսկուայի համալսարանում նրա անուան թոշակաւոր կամ մրցանակ նշանակելու վրայ:

ՏՄԵՐՆԵՐԻ. —Սկզբունքով վճարուած է կառավարութեան հաշուով Զբարբի դարձել Անջղի զաշտավարում 300,000 դեսատինից աւելի՝ հող բացառապէս ռուսաց գաղթավարները զարգացնելու համար:

ՊԱՐԻՅԸ. —Ալիքից եկած տեղեկութիւններից երևում է, որ Սեծ Իշխան Գեորգի Ալեքսանդրովիչը, այնտեղից հետանալուց առաջ, պրեֆեկտին 2000 ֆրանկ է ուղարկել ուղքատ բնակիչներին բաժանելու համար և ժամացոյցներ ընծայեց Զեռուէ և Սեկլա ցեղերի բոլոր կանդերին, որոնց մէջ Նորին Բարձրութիւնը մի քանի օր անց է կացրել:

«Figaro»-ում տպուած է պերինց ժերմ նապոլեոնի կտակի բնագիրը, արդէն հրատարակուած տեղեկութիւնների համաձայն: Պրինցն իրեն միակ ժառանգ նշանակում է պրինց Լիւդովիկին, պրինց Վիկտորին ոչինչ չկտակելով, որին նա դաւաճան և ապստամբ է համարում և ընդ նմին արգելում է նրան

Թագաւորութեան մէջ միմիայն մարդն է, որ իրեք կատարելութեան չի հասնում:

Այդ սուր և խիստ նկատողութիւնները չէին կարող հաճել լինել նրա պաշտօնակիցներին և նրանք հեռուէն տատկացան նրանց: Նոյնը պատահեցաւ և մեծաւորի հետ:

Պարսն. —գարձաւ մի օր մեծաւորը նրան, —գուք չափից դուրս անտիկ կարծիքները էր յայտնում իմ մասին:

Չկարծեմ, տէր, Բայց դուրսնալի

Սուսլինը, որպէս թէ ես օգտուելով իմ դիրքից սկսել եմ...

Այդ ուղիղ է, ևս սուտ ասելու ուղիւ թուի չունիլ և ոչ էլ սովորել եմ չորաբարդութեան. թէ դուք օգտուած էր ձեր դիրքից՝ այդ զաղանկը չէ և ետ...

Պարսն, պարսն, ցնորուած էր, զլուսնից բռնելին:

Ձիւ կարծիքով, դուցէ, բայց ես ինձ...

Բաւական է, կարող էր ձեռ համար տեղ որոնել. —եղաւ մեծաւորի վերջին խօսքը:

Միւս օրը մեր «խաղաղարը» անպաշտօն չափում էր փողոյները:

Բ.

Մի ամբողջ տարի նա անպարտ էր:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՒՆԵԼԱԳԱՐԸ՝
Ա.

Տեսնում էր որքան ազամարդիկ կանայք, այդ անաղին բազմութիւնը, որ հետևում է այդ տխուր յուշարկաւորութեան հանդէպին: Նայեցէք, կարծես հարսանեաց հանդէս է կատարուում. բոլորը ուրախ, գուարթ, ոչ ոք չկայ աղացող հանդուցեալի վրայ. և գիտէ՞ք ո՞վ էր այդ հանդուցեալը—դա մեզ ամենիս յայտնի խնայարն է, որ ամբողջ օրեր պարպած էր միմիայն մեր փողոցները չափելով. նա միշտ խորատուութեամբ իւր մտքերի մէջ ման էր գալիս. նրա համար, կարծես, մեռած լինէր աշխարհն ու մարդկութիւնը. Նկատում էիք ինչպիսի զգուշացում երբեմն-երբեմն նա նայում էր իւր չըջապատողներին և ինչպիսի արհամարհական ժպիտ էր խաղում նրա գունաթափ չըթնեցների վրայ: Մենք այնքան սովորած էինք նրան, որ այդ ամենը մեզ զուարճութիւն էր պատճառում. Հասարակութիւնը սկսեւ էր նրան «խնայար» անունով և այդ բա-

ւական էր. նրա ամեն մի արարքը ներքին էր, ամեն մի տուր և իրաւացի չը կատարութեանը հետևում էր ընդհանուրի ծիծաղը. Բայց նա խնայարն խնայար չէր, նա կենդանի բողբոջ էր մեր արդի պնդանքի, փառամոլ, չորաբարդ, կեղծաւոր հասարակութեան դէմ. նրա համար է ասել ճշմարտութիւն. էր, բայց մենք սովորած չէինք այդ բանին, մեր ականջները չեն սովորած այդ ձայնին:

Փորձեցէք մի օր, մի ժամ չստուկ, չկեղծել, չչորաբարդել, իրենց այն, ինչպէս դուք ինքներդ մտածում էք, ինչ որ ձեզ ճշմարիտ է թւում և ևս առաջուց հաւատացած եմ, որ դեռ 24 ժամը չլրացած դուք կ'զանգեք ձեզ զմայնուած և մինչև անգամ բռնկական խորհուրդը կը հաստատէ, որ դուք շնորոքած էք. այդպիսի դէպքում դուք մի բողբոջում կորցնում էք ձեր դիրքը, նշանակութիւնը, նոյն խաղ ձեզ պաշտող կինն իւր երեսը չուէ և տալիս ձեզանից, դուցէ արտասուք մի երկու կաթիլ լինի ձեր վարձը, և որին առ հասարակ հետևում է «խնայ» շնորոքեցաւ» բառերը:

Բայց ես ձեզ կը պատմեմ, թէ ո՞վ էր այդ խնայարը:

Ամբողջ տասն տարի էր, որ ես տեսնում էի նրան այդ դրութեամբ. հասար-

մինչև անգամ ներկայ լինել իւր թաղմանը:

ԲԵՐԼԻՆ. — «National Zeitung»-ի տեղեկութեամբ, աւստրա-գերմանական առևտրական դաշնագրի զօրութեամբ, կը քննարկեն միայն ցորենի և հաճախ մաքսահարկերը: Իսկ միւս հաջադատիկները մաքսահարկերը նոյնն են մնում:

Gestemünde-ից հաղորդում են 81 չրջանի պարլամենտական ընտրութիւններէն ստացուած հետեւեալ հետևանքները. Իշ. Բիւմարկի օգտին 6481 ձայն է տուած, ազատականներ թեկնածուի օգտին — 2158 ձ., սոցիալիստներ թեկնածուի օգտին 3664 ձ.: Անհրաժեշտ է կրկնաքուէարկութիւն:

ՎԵՆԵՍԱ. — Գերմանական-ազգային կուսակցութիւնը մի օրինակի է աւալաբերել պետական բանկային հաստատութիւն հիմնելու արհեստավարաց և գիւղատնտեսական ընկերութիւններին փոխառութեան ճանապարհով աշակերտ և բնակիչներին վաշխառուներ կեղծութեան պահպանելու համար:

ԼՈՆԴՈՆ. — Անգլիական բանկի իւր գլխավորը 3-ից 3 1/2 քառաձրացրեց:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Ներկ, ապրիլի 5-ին, Վաշինգտոն, Կոլումբիա, միւս պատուաւ ժամկետով նիւյժիտը, ի Տէր հանգուցեալ Նորին Վաշինգտոն Բարձրութիւն Թագուհի Մեծ Իշխանուհի Օղա Ֆիտզրոյմայի համար միաժամանակ հոգեհանգիստներ կատարուեցան թեմիս Սրբազան Առաջնորդի և Թիֆլիսի առևտրականների ու արհեստավարների աւագների կարգադրութեամբ Սրբ. առաջնորդ մի ճառ խօսեց:

ամեն օր ուղիղ ժամը 12-ին կարելի էր տեսնել նրան քաղաքային պարտիզում. այնտեղ նա մնում էր մի ամբողջ ժամ. շատ քիչ անգամ կարելի էր տեսնել նրան օր և ից մի քանի ընկերակցութեամբ, — բոլորը խորշում էին նրանից, որպէս խորհրդայն, վախճանով, որ մի գուցէ իրենք ևս վարակուեն նրա «խելագարութեամբ»: Այդ նկատում էր ինքը «խելագարը»: Եւ այսպիսի բողոքներով նրա շրթունքների վրայ կարելի է նկատել մի դառն արհամարհական ժպիտ: Շատ հազիւ նա լինում էր Եւրոպայի հետ և այդ «Եւրոպայի» միակ նպատակն էր ստուգելու նրա խելագարութիւնը: Տարբաբար զրանք ևս չուտով հասնում էին այն կողմնակցութեան, որ նա, եթէ ոչ բոլորովին, գուցէ մի քիչ ցնորամ էր:

Ներկողութիւնը նրա քաղաքային հոգեւոր կառավարութեան կողմէն տեղական երկսեռ ուսումնարանների տեսուչ նշանակուեցաւ: Նա միւս ևս ունեւոր ընկերակց իւր նոր պաշտօնին ծառայելու օտարական խումբը, որ բաղկացած էր թէ օտար և թէ տեղացի երիտասարդներից, որոնցից շատերը բոլորովին անընդունակ էին իրենց պաշտօնին, չուտով զինուորական նրա ղեկ:

— Որտեղից այս խելագարը, բերին և մեկ գլուխ կարգեցին, — լուում էր ամեն կողմից:

Գիտէր այդ ամենը «խելագարը», բայց լուում էր: Մի օր նա արտակարգ ժողով կազմեց, այդտեղ հրաւիրեց ինչ հոգաբարձութիւնը, հասարակութեան բարձր, նստակցող զատկաւորը և ուսուցիչները: Ոչ ոք չգիտէր այդ արտակարգ ժողովի պատճառն և նպատակը, ամենքը զարմացան նոյն ժամին միմեանց, — կատարեալ խելագար էր...

Օրը կիրակի էր: Ուսումնարանի դահլիճը լի էր հրաւիրեալներով և անհերքեալ «խելագարը» նրա բարձր հա-

նեց, դրուատելով հանգուցեալ Իշխանուհու կատարած բարի գործերը:

Անցեալ մարտի 31-ին Թիֆլիսի երկաթուղու հիւանդանոցում բժշկականութեան մէջ խիստ հազուադէպ ճանաչուած մի դէպք է պատահել, որի մասին տեղական թերթերում դեռ ոչ ոք ոչինչ չէ յայտնել: Ծայանի և հիւստ վիրաբոյժ Բոգէնբաումը կամենալով երկաթուղում ծառայող մի 22/23 տարեկան երիտասարդի կուրացած միջոցը անդամահատել, որպէս զի միւս առողջ աչքը նրանից չէր տեսնուի, կանխաւ երիտասարդի առողջութիւնը լաւ տնդելուց և քննող (խորոքորմ) տալու կարելիութեանը հաւատարմաւոր յետ, տալիս է քննողից: Բայց երիտասարդը քննողին ընդունելով անմիջապէս մեռնում է: Ինչպէս բժիշկները հաւատացնում են, սա այնպիսի մի դէպք է, որի դէմ բժշկականութիւնն անզօր է, որ և է նախազգուշական միջոց գործ դնելու: Որովհետեւ բժիշկը քննելով հիւանդի սիրտը և միւս գործարանները, նրանց առողջ և ըստ ամենայնի քննողը ընդունելու ընդունակ է գտնում: Բայց նրա ներքին գործարանների բժշկական գիտութեանը անյայտ մի օր և է կարգութիւնը պատճառ է լինում, որ քննողը ընդունողը անմիջապէս սրտի կաթնուած ստանալով մեռնում է:

Ասում են, որ այս դէպքը տեղական բժիշկների համար մեծ հետաքրքրութեան առարկայ է դարձել:

Մայրաքաղաքի թերթերի տեսլով, մտադրութիւն կայ այս ամառ Պետերբուրգի, Նովոքոնոյի, Մոսկուայի և մի քանի ուրիշ հարեան նահանգների ժողովրդական ուսումնարանների տեսուչների համաժողովար հրաւիրել ժողովրդական տարբարակա ուսումնարանների նոր ծրագիր մշակելու համար:

ՎԱՍԻԼԵՎՍԿԻՑԻ.— Զանցաւ մի ա-

ռակը, միշտ լուրջ ու մտածող հայեացքն այնքան վեհանքն է պատկանելի էր, որ ակամայ ներկայ եղողներէն ամեն միւրը արուած ուշադրութեամբ սկսեց զիտել նրան: Նա ծանր քայլերով մտնեցաւ գրասենյակին, երկու ձեռքերով յենուեցաւ նրան և սկսեց խօսել:

— «Պարոններ, — սասցա նա, — ես գիտեմ, որ ձեզանից ամեն միւրը զարմացած է այս օրուայ իմ անակնկալ հրաւերից: Սա չուտով կը բացատրեմ պատճառը և կաշխատեմ որքան կարելի է կարճ խօսել: — Զանցելով, որ ընդամենը մի ամիս է ինչ ևս ստացել եմ անսխի պաշտօնը, բայց այնուամենայնիւ, այդ կարճ ժամանակամիջոցն անգամ ցոյց տուեց ինձ, որ մեր ուսուցիչները ոչ միայն աշխատելու են իրենց սաներին տարրական կրթութիւն տալու, այլ ստիպուած են սովորեցնել նրանց ուսուցչական կանոններ վերջապէս ամեն ինչ, որ երկուսն պարտական է իւր ընտանիքում սովորելու: Աշակերտը մտնում է ուսումնարան բոլորովին վայրենի կամ, ինչպէս դուք ասում էք, «սարսփած», կարծես խելագար նա սարերում մեծացած լինի: Ուսուցիչը ստիպուած է ամենամասնական իր աշխատանքներ յանձն առնել: Նրան ընտանեկան համար, բայց այդ շատ քիչ է աջողութիւն նրանց, որովհետեւ ընտանիքը ժամանակից չէ այդ կրթութեան: Ամեն մի հայր իւր որդուն ուսումնարան տալով, պահանջում է, որ ուսումնարանն ամենակարճ միջոցում իւր որդուց պատրաստէ լաւ կրթութեան, խելացի քաղաքացի, կան զիւ. այնպիսինքն, որոնք ուղում են իրենց որդուց մէջ փոփոխութիւն տեսնել հինգ աղայի ուսումնարան մտած առաջին օրից: Ոչ, պարոններ, այդ անկարելի է, եթէ ընտանիքը աշակից չէ լինում ուսումնարանին և կրթութեան գործին: Կրթութեան հիմքն երեխայի սրտում դնելու է:

միւս, որ հրաժարուած էր գաւազանակիր Բաղդասարեան Սահակ վարդապետը կաթողիկոսական դիւանապահութիւնից, որի տեղը հաստատուած էր Սահակ արեւմտեան, ահա չորս օր է, որ արժ. Սահակ վարդապետը դարձեալ կանխուեցաւ Վեհարան նոյն պաշտօնը վարելու:

ՆՐՆԻՍՆԻՑ.— Քանի որ քաղաքիս լուսավարութիւնը քաղաքային վարչութեան իրաւունքին էր, շատ կանոնաւոր էր և քաղաքը միշտ լուսավորուած էր, բայց երբ փետրուարից անցաւ նոր կադալարուի ձեռքը, այն օրից խաւարը սլատել է Նրեան քաղաքին: Խուլ փողոցներով անցնել անկարելի է երկիւղից, այս մասին քաղաքային վարչութիւնը չէ կամենում ոչք դարձնել, միայն ձեռնարկ կերպով պայմանագրերն է խիստ զերում:

ՎԱՍԻԼԵՎՍԿԻՑԻ.— Հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ Վարդանեան Յովհաննէս և Սիլվանի Վահրամ վարդապետները հրաւիրուած են շուտով Սինդի անդամութեան պաշտօն վարելու: Իսկ Ռչուտի Գեորգ վարդապետը կարգուած է հոգեւոր կառավարութեան նախադաս:

ՄԾԱՐԱ գիւղից (Մուխոմի գետում). — Երկար ժամանակից ի վեր էր, որ կարելի էր զգացուած մեր գիւղում նոր եկեղեցի շինելու: Թէպէտ շատ անգամ դրա մասին մեր գիւղացիները խօսել են, շատ անգամ վճռել և համաձայնութիւն կաշարքել, որ հասարակութեան հաշուով այժմեան հին և խաւքու եկեղեցու փոխարէն, ուր մարդ առանց վախի չի կարողանում մտնել, շինել մի նոր եկեղեցի, թէպէտ դարձեալ փայտից: Բայց ինչպէս շատ ուրիշ հայերեն գիւղեր, այնպէս և մեր գիւղն ազատ չէ կուսակցական չար ոգուց, իսկոյն հակառակ կուսակցութեան մարդիկ սկսում էին յորդորել համոզել միմիւր ժողովուրդին, որ

ընտանիքը, իսկ ուսումնարանն այդ հիմքի վրայ բարձրացնում է պատուով: Եթէ հիմքը խախտուէ, որքան էլ գեղեցիկ լինի շինութիւնը, նա մշտապէս չէ և ամենաչին պատճառից կործանուած է: Մարդու համար ամենամեծ ուսումնարանն ընտանիքն է: Բայց ես ցաւով պիտի ասեմ, որ մեր քաղաքում մի հատ էլ չեմ կարող գտնել օրինակելի ընտանիք: Ամենավատ յատկութիւնների սերունդը ձգուած է ընտանիքը երեխայի պարտ սրտում, աճեցնում է նրանց, — գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար — այդ եւ չգիտեմ, մինչև եթէ տարեկան հասակը և ապա պահանջում է, որ ուսումնարանն այդ ամենը հիմնադրուած լինէ և նորից շինէ: Այդ անկարելի է: Մենք լաւ ասած ունենք, շատ անգամ որ և իցէ միմիւր լաւութիւնը կամ վատութիւնը մենք որոշում ենք մօր կաթով «լաւ կաթ է կերել» կամ «հին մօր կաթ է կերել» որ ինչ լինի», ասում ենք: Ինչպէս երեւում է, մեր պապերը աւելի լաւ են հասկացած եղել մօր կաթի և ընտանիքի նշանակութիւնը, որ մեզ թողել են այդ առաջները, և այս շատ ուղիղ է: Երեխայի կրթութիւնը սկսում է մօր կաթի հետ, այդ կաթի հետ նա ծծում է ընտանիքի բոլոր լաւ և վատ կողմերը: Բայց նայե՛ք մեր առաջնակարգ դասակարգին, ով է անուշամտ նրա մանկեկներին — ծծալորները, բայց ինչ մարդիկ են դրանք, ինչ չրջանի մէջ են անցկացնում իրենց օրերը — զրանք վրայ ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձնում: Ընտանիքը, նամանաւոր մարդը, զոհ է, որ երեխային նայող և կրթակող վայ, իսկ թէ նա ինչ ձեռքերում է մեծանում, — դա նրան կրթութեան չի վերաբերում: Սա շատ հեռու կը գնայի, եթէ այստեղ մի առ մի թուելու լինէի այն ամենը, թէ ինչպէս ընտանիքը սերունդն է մասնաւոր սրտերում յայն և այն

այդպիսի անմիտ դիտարկութիւններից հետո: Միայն, որովհետեւ իրենց շատ վատ կարող են տալ պարտքի տակ կ'ընկնեն և նոր եկեղեցի ցանկացողներն աշխատում են, որ ժողովուրդից փողն ուտեն և այլն... Սե մի քանի անգամ վերջացրած գործը սկսեցինք քանդել և մինչև անգամ այնքան արին, որ սրանից չորս տարի առաջ նոյն եկեղեցու համար կըտրուած մօտ 200 ռ. տախտակն այդ չար մարդիկը գործը յետաձգել տալով թող չուտին ժամանակին անտառից գիւղը բերել և տախտակը մնաց այնտեղ և անձերից ու արեւից փշանալով, հազիւ այս տարի երրորդ մասը կարողացան անտառից գիւղը բերել:

Այդպիսով մինչև ներկայ 1801 թ. եկեղեցու շինութիւնը յետաձգուեցաւ մի քանի մարդկանց պատճառով: Իսկ այս տարին, յունուտի սկզբներում, մի քանի բարեմիտ մարդկանց հորինել կարողացան այդ հակառակ մարդկանց համոզել և ընդհանուր համաձայնութեամբ վճռեցին նոր եկեղեցի շինել: Խիստի գործադիր յանձնաժողով անդամներ Նըշանակուեցան: Երաւարարութիւնը ներկայացրին հոգեւոր իշխանութեան, և մի ամուսայ միջոցում շինելու հրաման եկաւ: Սկզբիցին շինելու համար վարձեցին երկու թուրք թուրքահայաւան վարպետներ: պայմանագրին էլ հաստատեցին, որ եկեղեցու ամեն պարագաները հասարակութեան վրայ է, միայն իրենք շինելու վարձը վճարեն 900 ռ.: Վարպետները, պայմանագրութեամբ, գործի սկզբից իրաւունք ունէին պայմանագրի մէջ նշանակուած 900 ռուբլուց աստնայ 300 ռ.: Իսկ 600 ռ. — երբ կատարելին գործը, Վարպետները մի շարքով բանելուց յետոյ, պահանջեցին իրենց 300 ռ.: Սըր հասարակութիւնից ստացան իրենց պահանջածը, յայտնեցին, որ իրենց ուտելու պաշարի և մի քանի գործիքների համար անհրաժեշտութիւն ունին մի քանի օրով Բաթում գնալու, իսկ մինչև իրենց գալը իրենց տեղը ու-

րիշներին կը կանգնեցնեն բանելու: Միայն գիւղացիքը հաւատացին նրանց խօսքերին և թող տուին, որ գնան: Վարպետներն իսկոյն իրենց ձեռքի տակ եղող պայմանագրի մի օրինակը յանձնուեն արտադիր գիւղացիներից մէկին, նոյնպէս և իրենց բանեցնելու գործիքները և անգամ այնքան արին, որ սրանից չորս տարի առաջ նոյն եկեղեցու համար կըտրուած մօտ 200 ռ. տախտակն այդ չար մարդիկը գործը յետաձգել տալով թող չուտին ժամանակին անտառից գիւղը բերել և տախտակը մնաց այնտեղ և անձերից ու արեւից փշանալով, հազիւ այս տարի երրորդ մասը կարողացան անտառից գիւղը բերել:

Այսպէս պայմանագրով կապած վարպետները ժողովուրդից մօտ 600 ռ. առնելով փախան:

Հիմա ժողովուրդը, յարա կարելով քանցից, պատրաստուած է պայմանագրի գործիքները Բաթում նստող հիւպատոսին ղրկել, որ որտեղ լինի գտնել տայ և բերէ:

— Այս մեծ պատը շատ տխուր է անցնում մեզանում, հայելով, որ բացի մի քանիստից, կան և երկու ժամանակաւոր Թիւրքալայից եկած քահանայներ, բայց, բացի կիրակի օրերից, հասարակ օրերը ժամանացութիւն չէ լինում:

— Նշանակը բացուեցաւ: մեզանում և մեր գիւղացիներն սկսեցին զարնաւաճան:

— Այս մարտի 18-ին, երկու արեւազգիւրով մտնելով այստեղի գիւղացիներից մէկի տունը, բացի տան իրեղեններից, տանում են 45 ռ. և անյա-

ցած, — այսպէս է դատում նա: — Բայց չեմ պէտք է մոռնալ և այն, որ մենք չուէինք մանկավարժներ, եղածներին կարելի է մտով հաշուել, բացի այդ չուէինք և մանկավարժական դպրոց բառի բուն նշանակութեամբ, և դրա համար մենք ստիպուած ենք շատ անգամ բաց տեղը լրացնել երեւին բոլորովին անընդունակ մարդկանցով: Այդ փաստն պէտք է մտածէ հայ հասարակութիւնը, եթէ ուզում է իւր ուսումնարանների առաջադիմութիւնը արդի մանկավարժական կանոններ համաձայն վերջացնելով Վիսպր, պարոններ, աւելացնում եմ, որ իմ նպատակն էր այդ երկու առարկաների վրայ խօսել ձեզ հետ և երկրորդ տալ իմ հրաժարականը և հեռանալ ուսումնարանից: Ես չեմ սովորած մանկավարժութիւն, այդ արհեստը ինձ անծանօթ է, ուրիմ իմ ներկայութեամբ ես կարող եմ փոխանակ օգուտ տալու մնա բերել, ես ցանկանում էի, որ նրանք, որոնք զգում են իրենց թուլութիւնը, հետեւին իմ օրինակին: Զրպէտք է ուսումնարանի նման սրբազան հիմնարկութիւնները անկեանոց շինել:

Տեսուչը վերջացրեց իւր խօսքը: զարմանքը տիրած էր ամենքին: — Խելագար չէ, ապա ինչ է, ասում էր միմիւր: — Ինչ գայլի շարական է կարգում մեր գլխին, ով է իւր ընդունակութիւնը հարցնողը, որ յիմարն է այսպիսի իւրոտ պաշտօնը: ձեռքից թողնում, կատակ է, ինչ է, տարեկան 1500 ռուբլի, այն էլ մեր քաղաքում...

— Ոչ, եղբայր, այս մարդը ցնորամ է, անպատճառ ցնորամ:

— Ծնորակաւ եմ բարի խորհուրդին համար, ուղում է իրեն հետադարձ ևս ունենալ: — տեսնեցի և մի ուրիշը: Միւս օր մեր տեսուչ-խելագարը կըրկին անգործ չափում էր փողոցները: (Կը շարունակուի)

1891—№ 58

տառնում, այս մասն յայտնուեցաւ տեղիս
պ. գաւառապետին՝

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՆԻ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐՈՒՄ
ԿԱՐԴՈՒՄ ԵՆԻՔ.

—Ամեն. Ս. Պատրիարք հայրն երէկ
(մարտի 12-ին) հեռագիր մը ուղղելով
Սեբասթիոնի գաւառական վարչութեան,
Սեբասթիոնի քաղաքի քաղաքապետ
Սեբասթիոնի քաղաքապետին յայտնուեցաւ
Սեբասթիոնի քաղաքապետին յայտնուեցաւ
Սեբասթիոնի քաղաքապետին յայտնուեցաւ

—Ձմեռնային նորոգումներ առաջնորդ
Գեր. Ներսէս Ս. վարդապետ Արարիկ-
եան երէկ (մարտի 15-ին) աստիճանական
չորհանալով իւր պաշտօնատեղին՝ Ձմեռ-
նային ուղեորութեան:

Բազմաթիւ եկեղեցականք ու աշխար-
հականք չորհանալով երթալով ողջերթ մար-
տիցին Ն. Կրտսեպետութեան:

—Ամեն. Նորեան էֆէնդի շաքարթ
օրը (մարտի 16-ին) Պատրիարքարան
գնաց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր հաղոր-
դելու համար Բարձր. Մեծ-Սպարքունին
յանձնարարութիւնները ստալայն Ն. Ա-
մենապատուութիւն քաղաքայ ըլլալով
Ն. Ամենութիւն այդ յանձնարարութիւն-
ները հաղորդելու Պատրիարքական Գեր.
Փոխանորդ Հօր, որ անմիջապէս Մարտի
գիրք երթալով, հաղորդեց զայն Ամեն.
Ս. Պատրիարք Հօր:

—Ինչպէս վաւերացնել նոյնպէս յԱ-
տիւնեցաւ երկրաշարժ պատճառով 14
տուններ բոլորովին փլած, 240 տուններ
անբնակելի դարձած են և վնասակար
անմիջապէս օգնութիւն կարօտ վիճակի
մը մէջ գտնուելով, որոշուած է նպաս-
տաւանայց յանձնարարութիւն կողմէ անմի-
ջապէս 1,500 ոսկի դրելով անդ և վնա-
սելոց բաշխելու համար տեղւոյն մէջ յա-
տուակ յանձնարարութիւն կողմէ:

Այս որոշում փոխորդած է կայս. Ի-
րաւեցով:

—Առտիկանութեան նախարարութեան
որոշմամբ դատարան մը պիտի հաստա-
տուի, որ ոստիկանք, առանց իրենց
պաշտօնավարութեան արգելք մը ըլլալ,
Նախարար երկու անգամ մէկ ու կէսական
ժամ պիտի ուսնին Պատժական Դատա-
վարութեան Օրէնքը, Պատժական Օրէն-
քն և նախնական քննութիւնները կա-
տարելու եկամուտը Այս որոշում տրուած
է որպէս զի դատարանները զրկուելիք
ամբաստանելոց համար կատարուած
նախնական քննութիւնը աւելի կանոնա-
ւոր կերպիւ կատարուին Այդ դատարա-
նէն վկայական ստացող ոստիկանք թէ
աստիճանի բարձրագոյն պիտի արժա-
նանան և թէ երբ այդ դատարանէն վկա-
ական ստացողները թիւը պէտք եղած
քանակութեան համար, գաւառացի ոստի-
կանապետութեան և այլ այդ կարգի
պաշտօնք ադունց պիտի յատկացուին:

Այս անորոշութիւն, ըստ որոշման
Նախարարաց Թորոգող, Վեհ. Սուլթա-
նին մատուցուած և վաւերացած է կայս.
Իրաւեցով:

—Գոհուեալք կը տեսնենք թէ մեր
յարգալ պաշտօնակց Մեծաշէն Եֆէնդի,
ինչ անոյ չափ զապարեւալ մնալի յետոյ,
երէկ վերադառնալով իւր ամենօրեայ հրա-
տարարութիւն, երախտագրութեան յո-
ղուածով մը, յարում կը յայտարարէ թէ
Վեհ. Սուլթանին մատուար մէկ շնորհիւ
և եթ կարող կը լինի ի յոյս գալ վե-
րադառնալ:

ՊԱՆՏԵՑ-ՓԵՐՈՒՄ *

Թուոցիկ յիշատակագիր

Նախնական մէջ կան երիտասարդ-
ներ, որ չափ հետաքննու են մեր գրա-

կանութեան. կայ Դեղք Զուրար, որ մեծ
յոյսեր է տալիս. այնչեմի երիտասարդ,
իւր պրած մի քանի, «Նոր-Դար»-ում
տպուած, վէպերով բեղուն և տաղան-
դաւոր վիպագրի ապագայ է խոստա-
նուի Այս հասարակութեան մէջ կան
բաւական թիւով անհատներ, որոնց գի-
տակցութիւնն այնչեմ յարձք է և պա-
հանջը չափ, որ չեն կարող գոհացուի
ստանալ մեր այժմեան թերթերէն *):

Յօդուածագիրներին անձնական խոն-
քանքներէն, անհատական հաշուետե-
սութիւններէն, միմեանց պարտաւիշի և
հայնայից զուրած է ժողովուրդը: **)
Զոր ու ցամաք դատարարութիւններէն, միե-
նայնգէ զանազան փոփոխութեամբ միշտ
կրկնելից, կամ միաբողոքանի և կըրտա
գրութիւններէն, համ չի առնում նա,
մտնող չի ստանում նրա հոգին Անվորձ
տղաների և ճոռմարանի իմաստակերի
վարդապետական քարոզիչներէն վերադա-
ռում է նա:

Միշտ իրենց եւր յառաջ քշելը, միշտ
իրենց փառաբանելը ստորացնում է գրա-
դանքին նրա աչքի առաջ: «Ինչու են
մեր խմբագիրները, տարիներով չորս
պատի մէջ նստած մնում: Ինչու չեն նը-
րանք պատու գաւառները, ժողովուրդի
այլ և այլ խաւերի մէջ չեն մտնում: Նրա
հետ երես առ երես չեն տեսնուի չեն
խօսում, այլ ամեն ինչ ձգուի են պատա-
հական թղթակցիներ կամքին: Շատ
անգամ դիրք չունեցող, օրանից նրանից
կախակ ճնշուած մարդիկ լինելով այս
թղթակցիները, ինչպէս կարելի է ամեն
ինչ ձգել միայն նրանց վրայ: Միթէ որ
են է մի վարչական կարող է մի երկրի
կառավարել սոսկ լրաբերներ և լրա-
տուներ գրութիւններով: Միեւնոյն ա-
մեն նախագ, գաւառ, քաղաք և նաև գիւղ
իւր կեանքն ունէ, իւր շարժումներն ու-
նէ, իւր կուսակցութիւններն ունէ: Իւր
աւանդութիւնները, իւր խելքը ու գոր-
ծող մարդիկները, իւր բարեգործ ու չա-
րագրիւ անհատները: Ով պիտի մէկին
իւրախուէ, միայն զգալ. ով պիտի ո-
գի տայ նրանց ու գրի առնէ տեղական
լաւ աւանդութիւնները, երես առ երես
տեսնուելով խորհրդակցից լինի ոմանք,
քաղաքի միւսերին, հաշտարար խոռ-
վեաներին: Ով, եթէ ոչ նրանք, որոնք
հասարակայն գործերի ղեկավարութիւնն
են ստանձնած, նրա վարդապետ և յա-
ռաջագիտութեան առաջնորդ լինելու
պաշտոն են յանձն առած:» Եւ այն եւ այն
այնպիսի շատ գործնական և բանասեր
գիտողութիւններ էր, որ լսում էի ամեն
քաղաքային Նախնական: Իսկ երբ ա-
ռարկում էի, թէ խմբագիրները նախա-
կան միջոց պիտի ունենան այդպիսի
պատյաների և ուսումնասիրութեանց հա-
մար, ինչ պատասխանեցին հետեւալը:
«Այն ով քաղաք, նաև գիւղ, չի զլանալ
իւր հաշուով հրախիւրու, իւր հաշուով
այդպիսի մի այցելու, եթէ միայն մէկը
կամք յայտնի: ***): Ենթակառուին միւս
երակառուութեանը կամ կատարելապէս այդ-
պիսի պարտաւորութիւն: Այն միթէ այդ-
պիսի մի պտոյաներ, այդպիսի տեսակցու-
թիւններ ընչ հետաքրքիր նիւթ կ'ա-
տակարարեն գրագէտ այցելուին (խօսքը,
հարկաւ, ճշմարիտ խմբագիրներին, չորս-
թով մարդկանց վրայ է, այլ ոչ պատմու-
թիւններ): միթէ հասարակութիւնը և լրա-
գրութիւնը են դրանից քիչ կ'օգտուին:»

Այս ամբիւր զանց չ'անում—թէկուղ
ինչպէս զուարճալիք — մի հետաքրքիր
կնամարդի վրայ խօսելու, որն իւր միւս
ընթերցանութեան հետ միացնում է
այնպիսի սուր դատողութիւններ և քնն-
*): Խօստ մեծ մարդիկ են բնակւում
Նախնականում: Խմբ.

*) Առաւել ևս այդ ամենից զուրած
է «Նոր-Դար»-ի խմբագիրութիւնը: Խմբ.

*) Մեր կողմից չորսական կը հո-
գացողութեան համար, աւելի լաւ կը
լինէր, որ քաղաքները, գիւղերը թերթ
ստանալին և ստացանները բաժանորդա-
գիրն վճարէին: մնացածը հնչում է, խմբ.

նապատական տեսութիւններ, որ զար-
մանք կ'երէ լսողի վրայ: Դա՛ պ. Սե-
րովել Յովնանեանի զգրանքն է, Մարիամ
Յեճու Մեճու կոչում են նախնականցիք
մօրը, զրբանչին և պատկառելի տարիք
ունեցող ամեն կնոջ: Մօտ 70 տարին
իւր աղքեցութիւնը գործել է արդէն
Մարիամ Յեճու լսելայ վրայ, որը գրե-
թէ իսպառ կորցրել է, պահելով տեսու-
թիւնը, ակնոցներով աշակցութեամբ, ի
հարկէ Այդ կնոջ մի ամբողջ պատմու-
թիւն է նախնականցի զգրվածքն ար-
կաններին, որ նա լսել է կենդանիներից
և ամենայն թարմութեամբ պահել յիշ-
ողութեան մէջ: Եւ պիտի և ողբերգու-
թեանց համար պատրաստ նիւթեր են,
որոնց վրայ աւելցնելու էլ ոչինչ պէտք
չի մնալ հեղինակողի երեսակայութեան:
Այդ յարգելի տիպարը միշտ կը կարգայ
ու կը կարգայ, բայց ինչ, ժամագրքը:
Սաղմոս, Աւետարան, ոչ, այլ ժամանա-
կակց գրութիւններ և Կովկասեան ու
արտասահմանեան գրեթէ բոլոր հայ
թերթերը: Իսպախիլն այնպէս է սիրում,
որ էջերով կարող է պատմել այս ինչ
կամ այն ինչ տեղը: Իսկ թէ որպէս ար-
թու միտք և ուրիշ յիշողութիւն ունէ
այդ ծերունի կնոջ, անս մի հետաքրքիր
զէպը, երբ Սերովել-աղան ներկայացրեց
ինչ նրան և ձեռքը համբուրեց, նա ա-
նուի հարցրեց. հազիւ երան վանկերը
Սերովել աղայի բերանից, որ կնոջ աղ-
չած նայեց: Զ'հատկացալ ապշելու արտա-
ճառը և ոչ Սերովել-աղան: Բայց նա
վարկենապէս ապշուեց ծածկից ու
սկսեց Պոլսէն հարցնել. հարցնում էր օ-
րուան այնպիսի հրատապ խնդիրներ
մասին, որոնցով հետաքրքիր լինելու
համար զէթ պատանիի աշխոյժ պիտի
ունենար: Բաւական հարց եւ փորձե-
րից յետ, նա ոտի կ'առն ու գնաց մա-
նանը քրքրելու: Երես մի քանի տե-
սակ օչարակներ և առաջարկեց խմելու
իւր միջմացուցիչ ղեղ հազիւ համար:

Շնորհակալ կըսալ մարական հոգածու-
թիւնից, բայց նա չարժանաւոր էր խօս-
ողապատանքը վրաս նայել: Կարծես
ուղեղով մի բան տեսնու: Սկսեցեց այդ
Սերովել - աղան ու հարցրեց մօրը ինչ
ինչու այդպէս կ'այայտ: Ինչ իմանամ
յանկարծ. անուան լսածին պէս, նա յի-
շել է մի ղէպը, որն ինքն վաղուց
արդէն մոռացել եմ: Նա յիշել է
Արշալուսի մէջ ութ թէ ինքն տարի
առաջ, իբր թէ Պոլսէն քաղաք մի հե-
ռադիւր, որը աչքի լուսանք է տեսել ին-
ն «յանկարծ խնդրաւորութիւն եմ ու տա-
րեկ են ինչ Փրկչի հիւանդանոցը, ուր
երկար ապրելու էլ յոյս չի մնացել»: Շատերի
թիւում այս խեղճ կնոջ էլ այդ
հանձնարեց կատարել խնդրութեան տեղ
և առած և գոցեց ցաւած: Ուստի, անմիջա-
կան նոյն մարդը իւր առաջ, մնացել է
ապշած: Ինչպէս էլ փախուել լինելով, լսելձ
Յեճու բաւական վարձուում էր բանա-
լու համար, ինչ և ինչ, բայց երբ ասի,
թէ դա սոսկ մի չար կատակ է եղած,
զէ, եթէ կարող է, պահեցէ հիմա մեր
պատուի ֆիլիպիկաների տիրապետը մեր
խմբագիրներին դէմ: Որպէս նկատեցին,
թոյն սրտի մէջ արդէն վաղուց էր գի-
տակալ այլ և այլ անհաճոյ տպաւորու-
թեանց տակ: Մեծայի լիւրբին չափ է
դիպած մանաւանդ մեր խմբագրաց մը-
տական ուղիորդութիւնը—սկսել գրեթէ
ամեն յոյժուած այս խօսքերով: «Ինչպէս
արդէն մնաց ասկէ ետք»: «Իրենցից ա-
ռաջ ոչ ոք չէ մտածել, ոչ ոք չէ ասել»
զիտեց նա: «Ինչպէս կարող է մի ըն-
ծիլ հիւանդը բժշկել—չարունակեց մե-
ծան,—եթէ նրա երես չի տեսնում, նրա
հետ չի խօսում, նրա զարկը չի բռնում
այլ սոսկ հրորդ մարդու բերած լուրե-
րով է ղեղադրեց գրում և ղեղեւր տալիս:
Այնպէս էլ մեր խմբագիրներն են: Ինչ-
պէս կարող են նրանք ժողովուրդի ցաւե-
րը հասկանալ, երբ իրենք այդ ժող-
վուրդի մէջ չեն լինում, այլ սոսկ մի քա-
ղաքի մէջ նստած, ամեն ինչ միայն ով
գիտէ որոնց գրութիւններով են լսում

ու դատում: Եւ որպէս չափ զիտու-
թիւններ: Մէկ խօսքով, ամեն կող-
մերից այնչափ զգոհութիւններ էի լը-
սում, որոնց վերջ տալը, կարծեմ որ
խորագրիւնների իրենց իսկ չափերը կը-
պահանջեն:

Մեծան ապացուցանում էր, թէ գրա-
գէտները ժողովուրդից հեռու մնալով, նը-
րանց միտքը և հոգին մնում է ինչպէս
լսելով պատրոյկ առանց իւրի, ուստի
նրանք չեն կարողանում ժողովուրդի գի-
տակցութեան մտնելու տալ այնպիսի ա-
ռիթներ մէջ, որոնք ըստ ինքեան գոցե-
լիստ աննշան են, բայց ժողովուրդի ինքնա-
յարգութեան համար աւելի նշանակութիւն
ունեն, քան թէ չափ վերացական դատու-
թիւններ և փիլիսոփայական մտքեր:

Մի կարգ օրինակներ մէջ, նա բե-
րաւ և հետեւալը: «Առաջ թերթերէն
առնելով մեր հայ թերթերը տպեցին,
թէ ուրաջի մի զապալ, Պեշկով անուն,
Սիբիրի Բազովիչեան քաղաքից ձիով
Պետերբուրգ է եկել և ուղանալներով
ընդունուի: Ի՛նչ նշանակութիւն ունէ
ընթերցողներին համար մի որ և է մար-
դու ձիով Պետերբուրգ գալը, եթէ միե-
նոյն ժամանակ ցոյց չի տրուի, թէ երբ
նոյն մարդը տաւ օրուայ ճանապարհ ձիով
կը գալ ու անց կը կարծուի դա, հապա-
ինչ պիտի կարծուի այն, որ տանակները
Նախնականի հայերից էլով են գնա-
ցիլ ու դարձել ս: Վարապետ Շատերն
էլ նոյն ուխտագնացութիւնը ոտով են ա-
րած, բայց եթէ մէկ ուրիշը արած լի-
նէր հայի կատարածը, մեր թերթերը
անպատճառ կ'արտատպէին ամենայն
մանրամասնութեամբ: Թէպէտ փոքր ղէպ
է սա, որդիս, բայց ընթերցողի վրայ
հասելի տպաւորութիւն կ'անէ և այդպիսի
տպաւորութիւններ և առանձին փա-
տիկից չէ, որ յառաջ է գալիս մի ժողովուրդի
մէջ ձգտումն ղէպի առաջագիտու-
թիւն, ևս մէկ օրինակ միայն բերի, ո-
րովնտե անցեալ օր կարգացի այդ, բայց
հիշալի և որպէս այդպիսի օրինակներ
կարելի է բերել, ցոյց տալու համար թէ
մեր գրագէտները, մանաւանդ լրագրա-
պետները, չափ և չափ բան են կորց-
նում իրենց և միանգամայն ազդի հա-
մար, ժողովուրդի մէջ չ'մտնելու, նրանից
հեռու մնալու պատճառով:»

Որովհետեւ հիւանդացը շատ հեռու էր
Սերովել աղա Յովնանեանի բնակարա-
նից, ուստի, ոտի կ'առն օրէն, աղաւս ե-
րեկները միշտ նրա մօտ էի անցնում
ու խօսակցում Մարիամ Յեճու հետ: Մի
օր պատմել տուի նրան այս յայտնի խոռ-
վութեանց մասին, որոնց մէջ մասնակցող
անձինք կըսալ Պալիքեան, Հայրապետեան,
Դարբ. եպիսկոպոս Այվազովսկի, Պատ-
կանեան և Նալբանդեան: Այդ խօսակցու-
թիւնները, ինչպէս գիտեմ, տարիներ են
տեւել: Գրանք թուող են հանել ամբողջ
քաղաքը, գրանք նիւթապէս կամ բարո-
յապէս կործանել են գրեթէ բոլոր մաս-
նակցող այդ յայտնի անձինքներին: Մէջ
են խոսքացիլ որոնց միլիոնաւոր կարու-
ղութիւնները, որոնց կեանքը և որոնց
պատիւը, ջանք և գնացել այդ խոռվու-
թեանց նոյնպէս և Պալիքեան զարոցը:
Այս ահագին զոհաբերութիւնների, այս
խառնակութիւնների խնկական շարժա-
թիւններն իմանալու միշտ հետաքրք-
րել էի: Վնասալի մնացած դերակա-
տարներից՝ ճանաչած էի միայն Դա-
րիէլ մագիստրոսը Պետերբուրգում, բայց
ինչպէս հայ, փոքր ինչ թերահաւատու-
թեամբ էի վերաբերուած նրա պատ-
մաններին, կուսակցական նկատմանի
փշրանքները գտնելով նրա մէջ: Ահա պա-
տանում եմ ճանաչել են գիտելով ինչու,
որը չ'պատկանելով և ոչ մի կուսակցու-
թեան, պատմում է ինչպէս անաչառ դա-
տուոր, պատմում է և ողբում այդ աղգա-
լին մեծ եղբերգութեան վրայ, որովհե-
տե քիչ էր մնացել, որ զոհ գնային ամ-
բողջ քաղաքի իրաւունքները և վնասուէր
նոյն իսկ հայոց ճարտարապետի վարին ու
պատիւը: Մատթիւ կաթողիկոսն էր
այդ մտման: Ժամեր պատմելով

այդ գործի և գործակցողների ան-
ցուղարմերը, է այդ մեծ փոթորիկները
առաջ բերած շարժառիթները, ինչ ևս
կարծում, ընթերցող, ուր պիտի լինէին
և ինչից յառաջ կ'սկսէ այդ սոսկալի պայքա-
րը: ասեմ քիչ ցաւ ի սիրտ—միայն երկու
մարդու ահա՛նական կրքից, ինչպէս էին
Պալիքեան և Հայրապետեան: Ո՛ր, հայի
կիրք, ո՛ր հայի եւ, որ աշխարհ կ'անցնի ու
կ'փոխուի, բայց դու կ'մնաս ու կ'մնաս—
կ'փոխուի, ինչպէս մի բարոյցած պոլիպ, որի
վրայ չեն ներգործել ոչ ծով, ոչ ալիք և
ոչ նաւեր: փշրող փոթորիկներ... Դաւով
միւսներին, այն է՝ Այվազովսկուն, Պատ-
կանեանին և Նալբանդեանին, գրանցից
առաջինը բռնած է եղել Պալիքեանի
փշը, միայն իւր կարագիտը լինելով,
այն է՝ զպոքական գործի համար նը-
րանից օգուտ քաղելու ցաւով... իսկ Նալ-
բանդեան և Պատկանեան բռնել են Հայ-
րապետեանի կողմը, ու թի և բռնութեան
դէմ մարտուի մեծ, բայց միշտ վտան-
գալից սկզբունքներից մտնած, որոնց
պատճառով մէկը զոհ է գնացած, ինչ-
պէս ոճրագործ և մահապարտ, իսկ միւսը
իւր աւելի ևս մեծ յանցաւոր... Ահա թէ
ինչ չարիքներ կարող են յառաջ գալ
հայի սրտում նստած այն փոքր կայծից
որ առում է, բայց որից այնպիսի
կործանիչ չորհներն են պատճառում շատ
անգամ Պիտի խրատուները արդեօք զէթ
այտնուեան: Աստուած մի արասցէ, ախր
ինչով է ձուլը ձուլ, եթէ ոչ ջրի մէջ
ապրելով, ախր ինչպէս հայը հայ կ'մնայ,
եթէ չ'ունենայ այդ պարսկա-գէղարկան
հոգեկան-սկզբնական այնպիսի հոգեկան
զանգուածը, որի վրայ ոչինչ աղքեցու-
թիւն չէ անում ոչ զիտակալների զիտու-
մը, ոչ պրոգնետորի տիտղոսը... Դո՛ւս ա-
ամեն տեղ, որի վրայ ամեն խաւերի մէջ,
հայկական աշխարհը մէկ ծայրէն միւս
ծայրը անցի, որտեղ միայն երկպառա-
կութիւններ կ'տեսնես, պատճառը առա-
ջուց հենց եւ է քաւ ինչպիսի կարող
ես համարել: Միեւնոյն ընդհանուր գոր-
ծի մէջ եւս և քաւ ինչ յանակութիւն
կարող է ունենալ: Ահա յոյժու և հայոց
տարբերութիւնը, յոյժը հանրային գործի
մէջ միշտ Դո՛ւս կ'առն, իսկ հայը ասած է
ու յաւիտեան կ'առն միայն՝ եւ ու եւ: Ե-
թէ լուսինը կ'մեծանայ և կ'փոքրանայ,
հայի եւս էլ այնպէս: Մարիամ Յեճու
եթէ անասուն ամենայն փորձառութիւն-
ներն այդ են ցոյց տուել և եթէ հարկը
տարուան փորձերն էլ միշտ նոյնը ցոյց
կ'տան, եթէ միայն այդպիսի ժամանակ,
բարեբաղդաբար կամ զգոքաբար, ապ-
րելու կեանք ունենայ հայկական ազգը...

Մարիամ մեծայի փորձառական պատ-
մութիւններն ոչ նուազ հետաքրքիր
պատմութիւններ լսելի ևս Բրիգոր-աղա
Սալիկեանից, թէպէտ սա տարօք, դեռ
հազիւ 50—52 աւուս անցրած մէկը լի-
նի: Բայց էրիկ մարդը կեանքի տալա-
րեղում գտնուելու և տեսնելու աւելի ա-
ռիթներ ունէ, ուստի և աւելի շատ բան
իմանալու, քան թէ կ'իմանալու: Զգրեմք,
թէ ինչու ինչ վրայ այնչափ մեծ պատ-
կանեանք են ազդել միւս տարեց մարդիկ
և ճանաչելով իրենց զիրքի, կուսակցների
առտիճաններ և պայմանների ահագին
տարբերութեան, միշտ մէկ հաստաբար
գծի վրայ են եկել կանգնել աչքիս ա-
ռաջ: Բայց չէ որ հնամուս կայսրին, ե-
ղնին կամ չիւրախին նոյն աղքեցութիւնն
են անում մարդու վրայ և նոյն պատկա-
ռաւորը ազդում, ինչպէս կանգուն վկա-
ներ լիւր արկածներին, անխօս պատմիչ-
ներ ինչ առանցքներին: Բնութեան պա-
տահաններ, մարդկանց չարութիւններ
յանթեր, փոթորիկներ ու ուրաջաններ
արժամարձած են ու յաղթած այդ կեն-
դանի արձանները, այդ բնական սիւնե-
րը և մնացած փոք կանգուն, դեռ խը-

графія конторы газеты Кавказ, Гол. пр, д. Читахова